

www.ketab.ir

سرشناسه: مختاریان، مینا، ۱۳۴۸ -

عنوان و نام پدیدآور: جلوه‌های اهریمنی شاهنامه‌ی فردوسی و نگارگری ایرانی / مولف مینا مختاریان.

مشخصات نشر: تهران: خانه هنرمندان، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۲۴۶ ص.؛ مصور (رنگی).

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۸۰-۰۶-۵

وضعیت فهرست‌نویسی: فنیبا

موضوع: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ ق.؛ شاهنامه -- دیوشناسی

موضوع: Demonology, Abolqasem. Shahnameh -- Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh

موضوع: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ ق.؛ شاهنامه -- تأثیر

موضوع: Influence, Abolqasem. Shahnameh -- Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh

موضوع: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ ق.؛ شاهنامه -- نقد و تفسیر

موضوع: Criticism and interpretation, Abolqasem. Shahnameh -- Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh

موضوع: دیوشناسی در ادبیات

موضوع: Demonology in literature

موضوع: دیوشناسی در هنر

موضوع: Demonology in art

موضوع: نقاشی ایرانی

موضوع: Iranian Painting

موضوع: جواهر ایرانی

موضوع: Miniature, Painting, Iran

رده بندی: ۸۱۲ - PIR ۲۴۹۶۰

رده بندی دیویی: ۱/۲۱

شماره کتابشناسی: ۴۲، ۱۹۸۷

تأسیس
خانه هنرمندان

جلوه‌های اهریمنی شاهنامه فردوسی و نگارگری ایران

مولف: مینا مختاریان

صفحه‌آرایی: آتلیه طراحی آبان

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۶

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: نقش نیراز

صحافی: راد

شابک / ISBN: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۸۰-۰۶-۵

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: خیابان انقلاب، خیابان فخرآزادی، خیابان شهید وحید نظری شرقی، کوچه قدیری،

پلاک ۲۲، واحد ۲

تلفن: ۶۶۹۷۳۰۷۰-۷۱

فکس: ۶۶۹۷۲۹۶۴

website: www.artisthouse.ir

e-mail: info@artisthouse.ir

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱۳

فصل اول: کلیات / ۶

هدف..... ۱۷

فصل دوم: اهریمنان در شاهنامه / ۱۹

۱-۲ اهریمن..... ۲۰

۲-۲ ابلیس..... ۲۳

۳-۲ اژدها..... ۲۷

۴-۲ پتیار..... ۳۳

۵-۲ پری..... ۳۴

۶-۲ دیو..... ۳۸

۷-۲ سیمرغ..... ۳۴

۸-۲ غول..... ۴۷

۹-۲ کرم هفتواد..... ۴۸

۱۰-۲ مار..... ۵۰

۱۱-۲ اهریمنان انسان نما..... ۵۲

۱-۱۱-۲ ضحاک..... ۵۳

۲-۱۱-۲ افراسیاب..... ۵۷

۳-۱۱-۲ سودابه..... ۶۲

فصل سوم: دیوان در شاهنامه / ۷۳

۱-۳ دیوان مادی..... ۶۸

۱-۱-۳ ارزنگ دیو..... ۶۸

۲-۱-۳ اکوان دیو..... ۶۹

۳-۱-۳ اولاد غندی دیو..... ۷۱

۴-۱-۳ بید دیو..... ۷۱

۵-۱-۳ پولاد غندی دیو..... ۷۲

۷۲.....	۶-۱-۳ پولادوند دیو.....
۷۳.....	۷-۱-۳ خروزان دیو (دیو سیاه).....
۷۴.....	۸-۱-۳ دیو سپید.....
۷۵.....	۹-۱-۳ سنج دیو.....
۷۵.....	۱۰-۱-۳ کنارنگ دیو.....
۷۵.....	۱۱-۱-۳ دیو مازندران.....
۷۶.....	۱۲-۱-۳ هوش دیو.....
۷۷.....	۲-۳ دیوان غیرمادی.....
۷۷.....	۱-۲-۳ دیو.....
۸۱.....	۱-۲-۳ دیو آسوب.....
۸۱.....	۳-۲-۳ اندر یو.....
۸۳.....	۴-۲-۳ باد دیو.....
۸۴.....	۵-۲-۳ بت دیو.....
۸۵.....	۶-۲-۳ دیو جادو.....
۸۸.....	۷-۲-۳ دیو چشم بد (شور چشمی).....
۸۸.....	۸-۲-۳ دیو خشم.....
۹۰.....	۹-۲-۳ دیو خواب.....
۹۱.....	۱۰-۲-۳ دیو دروج بد گمانی.....
۹۱.....	۱۱-۲-۳ دیو دروغ.....
۹۲.....	۱۲-۲-۳ دیو رشک.....
۹۴.....	۱۳-۲-۳ دیو سرما.....
۹۴.....	۱۴-۲-۳ دیو غرور.....
۹۵.....	۱۵-۲-۳ دیو فریب.....
۹۵.....	۱۶-۲-۳ دیو کین.....
۹۶.....	۱۷-۲-۳ دیو مرگ.....
۹۷.....	۱۸-۲-۳ دیو نیاز.....

فصل چهارم: هنر نگارگری / ۱۱۳

۱۰۰.....	۱-۴ تعریف نگارگری.....
۱۰۰.....	۲-۴ پیشینه ی نگارگری.....

۳-۴	نگاه صاحب‌نظران به هنرنگارگری.....	۱۰۲
۴-۴	دوره‌ها و مکاتب مختلف نگارگری پس از اسلام.....	۱۰۵
۴-۵	ویژگی‌های هنرنگارگری.....	۱۰۵
۴-۶	دنیای نگارگری و نگارگران.....	۱۰۸
۴-۷	معنویت در نگارگری.....	۱۰۹
۴-۸	فضا در نگارگری.....	۱۱۱
۴-۹	دید نگارگر در اثر.....	۱۱۲
۴-۱۰	همگامی نگارگری با ادبیات در ایران.....	۱۱۲
۴-۱۱	همگامی نگارگری با شاهنامه.....	۱۱۴
۴-۱۲	شاهنامه‌ای، شاه طهماسبی.....	۱۱۶
۴-۱۲-۱	همگامی شاهنامه‌ی شاه طهماسبی.....	۱۱۸
۴-۱۲-۲	نگارگران شاهنامه شاه طهماسبی.....	۱۱۹
۴-۱۲-۳	مکتب نگارگری تبریز، دوره‌ی صفویه (سبک شاهنامه شاه طهماسبی).....	۱۲۲
۴-۱۲-۴	سرگذشت شاهنامه‌ی شاه طهماسبی.....	۱۲۵
۴-۱۲-۵	گزارش بازگرداندن نگاره شاهنامه‌ی شاه طهماسبی به ایران.....	۱۲۷

فصل پنجم: تطبیق اشعار با نگاره‌ها/۱۵۱

تطبیق اشعار با نگاره‌ها.....	۱۳۰
۱-۵ دیوان و جنگ هوشنگ با آنها.....	۱۳۱
۲-۵ دیوان دربند طهمورث.....	۱۳۴
۳-۵ ضحاک (نگاره اول).....	۱۳۷
۴-۵ ضحاک (نگاره دوم).....	۱۳۸
۵-۵ ضحاک (نگاره سوم).....	۱۳۹
۶-۵ ضحاک (نگاره چهارم).....	۱۴۵
۷-۵ ضحاک (نگاره پنجم).....	۱۴۷
۸-۵ ضحاک (نگاره ششم).....	۱۴۹
۹-۵ ضحاک (نگاره هفتم).....	۱۵۱
۱۰-۵ ضحاک (نگاره هشتم).....	۱۵۴
۱۱-۵ ضحاک (نگاره نهم).....	۱۵۶
۱۲-۵ ضحاک (نگاره دهم).....	۱۵۹

۱۳-۵	اژدهای کشف رود.....	۱۶۲
۱۴-۵	اژدها در داستان فریدون.....	۱۶۵
۱۵-۵	اژدها در خوان سوم رستم.....	۱۶۷
۱۶-۵	زن جادو در خوان چهارم رستم.....	۱۷۰
۱۷-۵	اولاد و دستگیری او در خوان پنجم.....	۱۷۳
۱۸-۵	ارژنگ دیو و رزم رستم با او در خوان ششم.....	۱۷۶
۱۹-۵	دیو سپید و نبرد رستم با او در خوان هفتم.....	۱۷۸
۲۰-۵	تأثیر دیوان بر یککائوس.....	۱۸۲
۲۱-۵	سودا (نگاره اول).....	۱۸۵
۲۲-۵	سودا (نگاره دوم).....	۱۸۸
۲۳-۵	سودا بر روی گاهی سرش (نگاره سوم).....	۱۹۱
۲۴-۵	افراسیاب و کشتن سیاه ش.....	۱۹۴
۲۵-۵	بازور جادو.....	۱۹۷
۲۶-۵	پولادوند دیو و نبرد رستم با او.....	۲۰۰
۲۷-۵	اکوان دیو.....	۲۰۳
۲۸-۵	کشته شدن افراسیاب به دست نیحسرو.....	۲۰۶
۲۹-۵	اژدهای کوه سقیلا.....	۲۰۸
۳۰-۵	اژدها در خوان سوم اسفندیار.....	۲۱۱
۳۱-۵	زن جادو (غول) در خوان چهارم اسفندیار.....	۲۱۲
۳۲-۵	سیمرغ اهریمنی در خوان پنجم اسفندیار.....	۲۱۷
۳۳-۵	برف و سرما در خوان ششم اسفندیار.....	۲۲۰
۳۴-۵	کرم هفتواد.....	۲۲۴
	فصل ششم: پایان کتاب.....	۲۲۷
	فهرست منابع فارسی.....	۲۳۶
	فهرست منابع غیرفارسی.....	۲۴۲

اهمیت شاهنامه در پژوهش‌های مربوط به هم ادبیات و هم هنر بر کسی پوشیده نیست، و می‌توان گفت که شاید مهم‌ترین ضرورتی دائمی در این گونه پژوهش‌ها دارد. شاهنامه همچون دایره‌المعارفی بزرگ، حاوی داستان‌ها و سرگذشت‌های مردم ایران زمین است. در اثنای این داستان‌ها و روایت‌ها، باورهای کهن و اسطوره‌های گوناگون به چشم می‌خورد که خود بیانگر فرهنگ و تمدن مردم این سرزمین است. در بحث همگامی ادبیات با منرقاشی، شاهد تأثیر شگرف شاهنامه‌ی فردوسی بر نگارگری ایرانی هستیم. این کتاب عظیم، صورت‌های مختلف در فرهنگ و هنر ایران اثرگذار بوده است.

با مراجعه به نسخه‌های مصور نگارگری ایران طی دوره‌های مختلف، کمتر نمونه‌ای را می‌توان سراغ گرفت که دربردارنده‌ی اشاره‌ای به شاهنامه یا وابسته‌ی صحنه‌هایی از داستان‌های آن نباشد.

در این کتاب جلوه‌های اهریمنی شاهنامه‌ی فردوسی و نگارگری ایرانی بر اساس نگاره‌های شاهنامه‌ی شاه طهماسبی بررسی شده است. شاهنامه یک حماسه‌ی ملی ایرانی است. فردوسی برای سرودن این حماسه از تاریخ اساطیری پیش از اسلام بهره‌مند گردید و نگارگری هم که به تصویر نمودن این صحنه‌های حماسی پرداخته‌اند، از همان مأخذ بهره‌برده‌اند. در نتیجه وجود موجودات اهریمنی از اسطوره‌هایی است که از آغاز آفرینش جهان در ذهن و خاطر و فرهنگ مردم این سرزمین نقش مهمی داشته است. البته با گذر زمان تغییراتی در این اسطوره‌ها و باورهای مردم بوجود آمد، آهسته‌آهسته‌ی آن همچنان باقی مانده و فردوسی در شاهنامه آنها را به گونه‌های مختلف تصویر نموده است. از ویژگی‌های نگارگری پس از اسلام، پیوستگی و ارتباط آن با ادبیات فارسی است. در واقع نگارگر، با استفاده از مضامین ادبی، داستان‌ها و... صحنه‌های گوناگون را به تصویر می‌کشد و سخن شاعر یا نویسنده را با زبان خط و رنگ برای بیننده مجسم می‌نماید.

هنرمند ایرانی در عین آفرینش زیباییهای این عالم، همواره به عالم دیگر و ماورای طبیعت نیز نظر

داشته است. در این کتاب، ارتباطی که بین این دو هنر (ادبیات و نگارگری) وجود داشته و دارد، با بیان این موضوع خاص (اهریمنان) در شاهنامه و نگاره‌های شاهنامه‌ی شاه طهماسبی بررسی و پیوستگی آنها نشان داده شده است. باشد که توجه اهل هنر و ذوق را به سوی ادبیات که مادر هنرهای این سرزمین است معطوف داشته و به جوانانی که پا در عرصه‌ی هنر نگارگری می‌گذارند یادآوری نماید، تا با پشتوانه‌ای غنی و با کوله‌باری از فرهنگ و ادبیات این سرزمین قلم به دست گرفته و بر بوم دل با رنگ‌های خالص نقش عشق را رقم زنند. با این اوصاف می‌بینیم که، فرهنگ ایرانی و دیگر نمودهای آن در تمام دوره‌ها از سرچشمه‌ی فیاض نگارگری سیراب شده است. تماشای یک مجموعه آثار نقاشی در یک کتاب از یک نمایشگاه به تناسب شرایط روحی شخص و دامنه‌ی خیالش او را در جهانی بی‌کران سیر می‌دهد و آن شخص قادر است اختیار زمان و تاریخ را به دست گرفته در سراسر ادوار تاریخی سیروس و سیاحت کند. باین ترتیب، ضرورت کار روی شاهنامه در موضوع‌های مختلف برای پژوهشگران ادبی و هنری در هر دوره احساس می‌شود، هر چند تاکنون پژوهش‌های زیادی پیرامون شاهنامه صورت گرفته اما این اقبال‌نوس بی‌شمارها و عمیق‌تر از این است. چرا که شاهنامه گذشته از استثنایی بودن مضامینش، سرشار از افکار، اندیشه‌های عالی و خلل‌ناپذیر نسبت به موازین اخلاقی، اجتماعی و اسطوره‌ای است. فردوسی، با زبان، ماس ساد و قابل درک، شخصیت‌های هنری فراموش‌نشده و عشق به میهن و میهن پرستی که در سرتاسر شاهنامه اش به چشم می‌خورد، اعتبار اثرش را صدچندان کرده است و از سویی دیگر هنر نگارگری، هنری که، یثقه در فرهنگ و تمدن غنی ایرانی دارد و همگام با ادبیات این سرزمین شکوفا گردیده و نگارگرانی که با رنگ و صورت فراوان و عشق، آثاری جاودانه آفریدند و در خلق آثار خود ارتباطی خاص با عالم معنا داشته‌اند و این، ضرورت تحقیق روی این موضوع و توجه بیشتر به هم سویی این دو هنر را آشکار می‌نماید و از طرف دیگر، در گردن است اسطوره، که اعمال خارق العاده موجودات مافوق طبیعی را شرح داده و از آغاز آفرینش، اندیشه‌ها را در ذهن انسان را به خود مشغول داشته می‌تواند، سرمشق و الگویی مناسب برای تحقیق و پژوهش باشد.